

Вербець В.В.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

РІВНЕ – 2017

УДК 378.112
ББК 74.04 (4 Укр)

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 10 від 28 травня 2015 р.).

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Зайцев М.О. – доктор філософських наук, професор, зав. кафедри культурології та філософії Національного університету «Острозька академія».

Щудло С.А. – доктор соціологічних наук, професор, зав. кафедр політології, соціології та права Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Я.Франка.

В 31 **Методологія та методика аналізу якості освіти.**
Навчально-методичний посібник // В.В. Вербець. – Рівне: РДГУ, 2017. – 178 с.
ISBN 978-966-416
Вербець В.В.

У навчально-методичному посібнику представлені результати теоретичного аналізу діяльності університету, як поліфункціонального соціального інституту, репрезентуються апробовані технології діагностики проблем якості навчально-виховного процесу, пропонуються навчально-методичні рекомендації, які спрямовані на розкриття методології та методики організації й проведення моніторингу якості освіти.

У праці також розглядаються методологічні та методичні аспекти міждисциплінарного аналізу функціонування інших галузей, репрезентуються проблеми діагностики ефективності виховного процесу у закладах вищої освіти, пропонуються результати соціологічних досліджень в царині пізнання, спілкування та соціокультурної творчості студентської молоді.

Висловлювання теоретичного характеру супроводжуються суттєвими практичними напрацюваннями, які постають ілюстративним фоном теоретико-методологічних положень.

Видання може бути корисним студентам, магістрам, аспірантам, викладачам, а також усім, хто цікавиться проблемами діагностики якості освіти як багатогранного феномена у контексті діяльності соціальних та політичних інститутів.

© Вербець В.В., 2017 р.
© РДГУ, 2017 р.

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ЯКОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

1.1. Виклики сьогодення

Освіта – один із найбільш ефективних соціальних інститутів, який органічно пов'язаний із фундаментальними основами суспільного устрою, його соціально-економічною та політичною організацією, а також найвагоміший чинник становлення та розвитку інтелектуального потенціалу держави.

Вивчення проблем функціонування вищого навчального закладу як ефективного соціального інституту надзвичайно актуальна проблема сьогодення. Зазначимо, що вищий навчальний заклад „побудований” у систему інших державних інституцій і має самодостатній потенціал у справі забезпечення підготовки висококваліфікованих спеціалістів для соціальної практики. Тим часом у вищих освітніх закладах нагромаджуються проблеми „зовнішнього” характеру, зокрема відсутність науково обґрунтованого прогнозу потреб у фахівцях для конкретного регіону та розбалансованість взаємодії закладів освіти й роботодавців, що впливає на мотивацію навчання й рівень фахової підготовки майбутніх спеціалістів.

До „внутрішніх” специфічних негараздів варто віднести: повільність впровадження інноваційних методик та технологій навчання, домінування вузькопрофесійних інтересів професорсько-викладацького корпусу, обмежена кількість методичного оснащення навчального процесу, відсутність налагодженого „зворотного” зв'язку між рівнем репрезентації знань викладачами та невідповідним засвоєнням і використанням студентами інформації у повсякденній практиці [1, 77-95].

Важливою умовою визначення ефективності університетської освіти постає необхідність проведення систематичних та широкомасштабних соціально-педагогічних, соціологічних, психологічних та педагогічних досліджень мотивації навчання, професійної спрямованості, психологічної готовності до ринкових перетворень, а також вивчення глибинних історико-ментальних, інформаційно-культурологічних та інших компонентів ресурсного потенціалу особистості нової формації в незалежній Українській державі [2, 10].

Актуальною проблемою освіти є налагодження моніторингу якості навчального процесу з аналізом впливу соціально-економічних, психолого-педагогічних та інформаційних чинників на освітні процеси, уникнути гальмування в реалізації невичерпного та нерелізованого

потенціалу молоді, що відповідно дозволяє унеможливити руйнівну дію негативних чинників. Зазначимо, що з проблем діагностики якості освіти широкого резонансу набули дослідження учених-соціологів В. Головенька, І. Кононова, В. Онищука, Л. Сокур'янської, В. Чигрина, С. Щудло, які проводяться з метою визначення якості навчального процесу у поліфункціональних вимірах педагогічного простору й часу [3, 360-364]. Водночас експерти ЮНЕСКО вважають, що основними засадами підвищення ефективності освіти є:

- якість педагогічного персоналу (рівень кваліфікації та використання інноваційних педагогічних методів);
- якість програм (що реалізуються в контексті поліфункціональності та міждисциплінарності підходів);
- якість педагогічних методів (варіативність та системність);
- якість об'єктів освітньої діяльності (за умови налагодженої співпраці ВНЗ із середніми навчальними закладами на засадах сумісності й ступеневості);
- якість інфраструктури (наявність розвинених інформаційних та телекомунікаційних технологій);
- моніторинг оцінювання освітнього процесу (сукупність методів та технологій за відсутності заангажованості);
- культура регулювання (система взаємодій зацікавлених підструктур, довіра та підтримка інновацій);
- автономія життєдіяльності, відповідальність та підзвітність (участь у прийнятті рішень студентів, професорсько-викладацького складу й адміністраторів. [4, 277].

Одним із перспективних шляхів оптимізації соціально-освітніх процесів у навчальних закладах є запровадження системи соціально-педагогічного моніторингу. Сьогодні моніторинг набуває поширення в різних галузях, зокрема в екології, економіці, політології, соціології, педагогіці тощо. Він зумовлює відстеження динаміки навчального процесу, прояву соціальних орієнтацій та установок різних соціально-демографічних груп населення, уможливує здійснення діагностики політичної активності електорату, дозволяє здійснити вимірювання динаміки соціально-психологічної напруженості в різних регіонах країни.

Зазначимо, що соціально-педагогічний моніторинг - це інтегрована сукупність методів збору, аналізу, інтерпретації та репрезентації емпіричної інформації й упровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес освітнього закладу на засадах оптимізації ресурсів «зовнішнього» і «внутрішнього» соціально-педагогічного середовища й порівняння отриманих результатів з

базовими параметрами евристичної педагогічної моделі. Завдяки отриманим результатам багатовекторного соціально-педагогічного моніторингу та сукупності евристичних аналітичних процедур можна вирішувати проблеми узгодження функціонування всіх компонентів педагогічного процесу і значно підвищити його ефективність. Соціально-педагогічний моніторинг є інноваційним засобом налагодження зв'язку між університетом і соціальною практикою, між професорсько-викладацьким корпусом і студентським середовищем, освітніми закладами та роботодавцями, який передбачає не тільки систематичні регіональні соціальні, соціологічні, психолого-педагогічні, але й повномасштабні соціально-економічні та психолого-педагогічні дослідження. Запровадження системи соціально-педагогічного моніторингу у вищому навчальному закладі дозволяє отримати широку та різноаспектну інформацію щодо якості освітнього процесу, визначити динаміку засвоєння знань і здобуття умінь і навичок студентами, дізнатися про соціальні установки та ціннісні орієнтації суб'єктів навчально-виховного процесу, проводити виважену та науково обгрунтовану кадрову політику. Однак для отримання об'єктивної та репрезентативної інформації щодо умов удосконалення освітнього процесу варто при здійсненні соціально-педагогічного моніторингу враховувати специфіку діяльності підструктур навчального закладу, зважати на відповідні рівні, способи та етапи збору, аналізу та інтерпретації емпіричних даних.

Зазначимо, що важливий напрям здійснення освітніх реформ полягає в глибокому і тісному поєднанні фахової підготовки з урахуванням регіональних потреб і можливостей поглиблення та реалізації ресурсного потенціалу суб'єктів навчально-виховного процесу. Водночас моніторинг як метод постійного вивчення ефективності навчально-виховного процесу на засадах аналізу відповідної емпіричної інформації з метою порівняння базових і нормативних показників і попередження небажаних відхилень у процесах пізнання, спілкування та дозвілля студентської молоді є інноваційною технологією в діяльності освітніх закладів.

Моніторинг як метод постійного спостереження та діагностики конкретного соціального процесу й визначення його перебігу за допомогою аналізу емпіричної інформації (масиви анкет, бланків інтерв'ю, протоколів спостережень, статистичних даних тощо), уможливує порівняння базових і нормативних показників та індикаторів, а також передбачати небажані відхилення в процесах пізнання, спілкування та дозвілля викладачів і студентської молоді й використати отримані результати в різних галузях соціальної практики.

Як свідчать результати соціально-педагогічного моніторингу, який проводиться вже багато років у Рівненському державному гуманітарному університеті, серед студентської молоді домінує низька адаптивність до ринкових зрушень і неготовність діяти більш самостійно щодо облаштування власної долі на перетині сформованих та задекларованих упродовж попереднього історичного періоду стереотипів соціальних орієнтацій та очікувань щодо «стабільності» й належної «турботи» держави про молодіжне покоління [5]. Внаслідок відбувається ескалація патерналістських очікувань молоді у нових ринкових умовах на основі домінування стереотипізації як необхідного способу людського мислення й здобуття молоддю нового соціального досвіду, але водночас уповільнюється процес прийняття адекватних, прагматичних рішень. Також зростають розбіжності щодо умов здобуття економічного та соціального статусів суб'єктами молодіжного середовища (все менша кількість молоді покладає надії на «підтримку держави» та збільшується частка, що розраховує «на ефективність ринкових трансформацій»), внаслідок ініціюються різні за наслідками процеси: з одного боку, відпливають компетентні та кваліфіковані працівники із державного сектору економіки в ринковий, з іншого, руйнується система мотивації особистості у професійній зорієнтованості на підґрунті відсутності ресурсів професійної ідентифікації. На превеликий жаль, зменшується рівень професійної компетентності та кваліфікованості, водночас динамізується індивідуальне пристосування особистості до ринкових перетворень і як наслідок послаблюється соціальний престиж освіти як чинника суспільної диференціації [6, 360].

Зважаючи на складність і багатовекторність діяльності вищого навчального закладу в реальному соціальному часі і просторі та існуючі суперечливі намагання входження у Болонський процес, діагностика проблем університетів здобуває надзвичайно актуального значення з перспективою їх вирішення кваліфіковано й професійно. Варто зазначити, що діагностика процесів формування та реалізації інтелектуальних ресурсів студентської молоді повинна здійснюватися на підґрунті глибокого вивчення процесів становлення її самосвідомості, самовизначення, самореалізації та самоствердження як взаємозалежних і взаємообумовлених елементів «індивідуальної творчої лабораторії» особистості [7, 72]. Це, звичайно, вимагає налагодження тісної співпраці колективів освітніх закладів з учнівськими, студентськими, творчими організаціями та громадами молодіжного спрямування. Тому визначення конкретних

закономірностей і механізмів взаємозв'язку між особистістю та суспільством уможливує вплив на функціонування соціальної групи й поглиблює соціально-психологічну регуляцію в умовах навчального колективу [8, 17].

Зазначимо про те, що в процесах організації та проведенні соціологічних, психолого-педагогічних досліджень налагоджуються зв'язки з державними інституціями, що дозволяє реалізувати повною мірою профорієнтаційні завдання вищого навчального закладу та розширити його імідж як науково-методичної і дослідницького центру в регіоні. Між тим, реформування освіти в країні залежить від активної модернізації й вдосконалення державних стандартів освіти та належної оптимізації системи моніторингу обсягу знань, умінь і навичок студентів та запровадження новітніх морально-етичних засад поглиблення якості освіти.

Отже поглибленого аналізу вимагають проблеми наступного характеру: «Які суперечності та негаразди набувають поширення у суспільстві знань?», «Який вплив у молодіжному середовищі мають сучасні освітні програми?», «Чому нагромаджується соціальна ескалація розчарувань та які домінуючі тенденції освітнього процесу?», «Яким чином визначити потенціал основних засад підвищення якості освітнього процесу?»

Звичайно, відповідаючи на запропоновані питання, варто використати набутий досвід проведення емпіричних досліджень та спробувати екстраполювати отримані висновки у площину сучасного навчального процесу вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Якісні дослідження в соціологічних практиках: Навчальний посібник / За ред. Н.Костенко, Л.Скокової. - К.: Інститут соціології НАНУ, 2009. - 400 с.
2. Вербець В.В. Діагностика якості освіти у вищому навчальному закладі: пошуки, проблеми та перспективи // Молодіжна політика: проблеми та перспективи: збірник наукових праць / Ред. С.Щудло, П. Длугош. - Дрогобич-Жежув: «Трек ЛДТ», 2016. - Вип. 7. - С.256-263; Вербець В.В. Соціально-педагогічний моніторинг у вузі: методологія, методика, організація: Монографія. - Рівне: РДГУ, 2002. - 309 с.
3. Сокур'янська Л. Громадянська ідентичність сучасного українського студентства: чинники конструювання // Молодіжна політика: проблеми та перспективи. Вип. 3 / Наук. ред. С.А.Щудло/ Дрогобич: ДДПУ, 2011. - С. 363-364.

13. ОПИТУВАННЯ ЯК МЕТОД МОНИТОРИНГУ (АНКЕТУВАННЯ, ІНТЕРВ'Ю)

Опитування - найбільш уживаний метод збору соціальної інформації. За допомогою опитування можна отримати повну картину громадської думки щодо різних проблем соціальної практики, потреби, інтереси та орієнтації, мотиви навчання та поведінки учнів і студентів.

Використання методу опитування дозволяє отримувати інформацію про сьогодення, про оцінку подій, які відбувалися багато років тому, а також про плани на майбутнє.

Інформація, яка буде отримана за допомогою опитування, досить легко піддається кількісному аналізу, а також інтерпретації після обробки.

Опитування - це метод збору первинної вербальної інформації, який базується на безпосередній (інтерв'ю) або опосередкованій (анкетування) соціально-психологічній взаємодії між дослідником та опитуваним (респондентом).

При проведенні опитування ми фіксуємо оцінки, думки, враження, надії особистості. Інколи трапляються помилки, коли дослідник інтерпретує емпіричну інформацію як факт або як стан процесу чи явища. Безперечно, ця помилка не повинна траплятися в дослідженні. У дослідженні при використанні анкетування можна отримати тільки **оцінки** або **ставлення** населення до певної події.

Самий факт і думка про факт - різні речі. Потрібно зазначити, що отримана інформація в анкетуванні (інтерв'ю) підлягає надзвичайно обережній інтерпретації. Висновки повинні бути виваженими й обґрунтованими. Вони повинні базуватися як на реальних фактах та подіях, так і на оцінках цих фактів життєдіяльності особистості.

Таким чином можна отримати широкий спектр різнобічної соціальної інформації.

Які бувають види опитування населення? За ступенем охоплення генеральної сукупності розрізняються **загальні** та **вибіркові** опитування. При загальному опитуванні беруть участь усі представники трудового чи творчого колективу, все населення міста чи села. Загальне опитування є певною різновидністю референдуму.

При **вибірковому** опитуванні число респондентів становить певну частину **генеральної** сукупності або певну пропорцію (вибірку) від усього населення села, міста, країни.

58

респондента. Запитання викладають блоками, в чіткій логічній послідовності.

Головна мета запитань анкети полягає в тому, щоб зацікавити респондента, включити його поступово в процес співпраці з анкетуючим.

Далі пропонуються запитання найбільш складні, які виявляють установки, оцінки, орієнтації особи, тобто які мають пряме відношення до основної теми дослідження.

У заключній частині тексту анкети пропонуються найбільш інтимні та різного характеру контрольні запитання, мета яких - поглибити та уточнити інформацію, яка була отримана у відповідях на попередні запитання.

За формою питання розрізняються на **закриті**, **відкриті** та **напіввідкриті**.

Запитання називається **відкритим**, коли відповідь на нього не регламентована та може бути викладена в довільній формі.

Наприклад:

Ваші пропозиції щодо вирішення молодіжних проблем:

Потрібно зазначити, що деякі дослідники захоплюються формулюванням відкритих запитань. Практика проведення соціологічних досліджень переконує у наданні надзвичайно малого обсягу відповідей респондентами на відкрите запитання анкети.

Питання називається **закритим**, коли в ньому пропонуються варіанти можливих відповідей, з яких респондент повинен вибрати лише одну або декілька відповідей. Перелік альтернатив може бути якісного характеру (запитання зі спектром відповідей). Наприклад:

Як би ви оцінили економічну ситуацію в Україні?

1. Дуже добра.
2. Досить добра.
3. Досить погана.
4. Дуже погана.
5. Важко сказати.

При формулюванні закритих питань важливо передбачити: 1) потрібно ввести всі можливі варіанти відповідей; 2) всі альтернативи повинні бути перемішані; 3) у переліку кількісних альтернатив позитивні та негативні характеристики повинні бути однакової довжини, тобто в рівній мірі репрезентовані.

Напівзакриті питання повинні мати весь перелік альтернатив закритого питання, а також альтернативу типу "Інше", що дозволяє респонденту надати відповідь чи занотувати додаткові коментарі та зауваження. Наприклад:

При проведенні анкетування проводиться з метою більш широкого охоплення аналізу, **інтерв'ю** розраховане на досить невелику кількість питань глибокий якісний аналіз проблеми.

Важливим успішним проведенням анкетування або інтерв'ю є створення атмосфери доброзичливості та довіри. Інтерв'юер повинен бути таким, який буде бажати надавати виважену та реальну інформацію про проблему, які підлягають аналізу в дослідженні.

Називаючи значення при цьому має зовнішність інтерв'юера, його одяг, манери, а також зацікавленість респондента, закликати його до чесності, відкритості та точні відповіді. Для проведення опитування інтерв'юер обов'язково видається інструкція, у якій зазначені основні принципи методики опитування, правила відбору респондентів, методи фіксації отриманих відповідей, кодування та класифікація результатів опитування та інші вимоги.

В інтерв'ю важливо зберігати вимоги до послідовності та послідовності формулювання запитань. Вони повинні пропонуватися в одній же формі й послідовності, у якій вони зафіксовані в бланку інтерв'ю. У звіті інтерв'юера викладаються запитання, які виникли при проведенні опитування, фіксується час та місце проведення інтерв'ю, описуються труднощі при спілкуванні з представниками різних соціально-демографічних груп.

14. СТРУКТУРА АНКЕТИ

В анкеті необхідно фіксувати лише ті запитання, на які неможливо отримати відповіді звичайним способом. Формулювання запитань повинні бути зрозумілі респонденту, не викликати занепокоєння або небажання спілкуватися, відповідати його рівню знань, освіти, інформованості щодо проблем, які вивчаються. Запитання повинні бути максимально спрощені і відповідати соціально-психологічним характеристикам респондентів.

Анкета складається з трьох розділів: 1) вступна частина; 2) основна частина; 3) демографічна ("паспортичка").

У **першій частині** анкети нотиється назва організації та установи, яка проводить дослідження, пояснюється мета дослідження, гарантується анонімність відповідей, викладаються правила заповнення анкети, підкреслюється важливість та цінність відповідей респондента.

В **основній частині** викладаються запитання, які поступово розкривають зміст проблеми. Дана частина анкети за змістом найбільш вагома та складна. Запитання повинні враховувати психологію

59

Яку проблему з тих, що стоять зараз перед Україною, Ви вважаєте найсерйознішою?

1. Політична нестабільність в країні.
2. Зростання цін.
3. Зовнішня небезпека від інших країн.
4. Безробіття.
5. Забруднення навколишнього середовища.
6. Невпевненість у майбутньому.
7. Інше (напишіть) _____

Для отримання надійної та достовірної інформації у дослідженні можна використовувати інші методи збору соціальної інформації. Так, наприклад, в анкету варто вводити **фільтруючі** та **контрольні** питання.

Функції фільтруючих питань - виділити респондентів, які повинні відповідати на наступні питання або на декілька запитань про факти чи події, від групи респондентів, які не повинні на них відповідати або не можуть з певних міркувань, тобто розділити сукупність опитаних на декілька масивів.

Наприклад, дослідника цікавлять відповіді респондентів, які відвідують спортивні секції певного напрямку:

"Ви відвідуєте спортивні секції?"

1. Так.
2. Ні.

У даному випадку на наступні запитання анкети будуть відповідати респонденти, які позначили альтернативу "Так".

Контрольні запитання дозволяють перевірити правдивість відповідей респондентів на основі запитання анкети. Їх аналіз дозволяє оцінити якість отриманої інформації. Як правило, контролю підлягають ті питання, які пов'язані з основними завданнями дослідження.

Введення контрольних питань в анкету проводиться в зміненому формулюванні, що дозволяє не насторожувати респондента і підвищити надійність соціологічної інформації.

Наприклад, у першому варіанті може бути запитання "Якою мірою Ви довіряєте засобам масової інформації щодо висвітлення питань виборів Президента України?" і запропоновані відповіді - 1. Повністю довіряю; 2. Частково довіряю; 3. Важко сказати напевно; 4. Частково не довіряю; 5. Повністю не довіряю.

Контрольне запитання може бути запропоноване у такому варіанті - "Чи задоволені Ви діяльністю засобів масової інформації щодо висвітлення питань виборів Президента України?" - 1. Повністю

61

задоволений; 2. Частково задоволений; 3. Важко відповісти, "так" чи "ні"; 4. Скоріше не задоволений; 5. Зовсім не задоволений.

Отже, аналізуючи відповіді, можна переконатися у ступені відвертості респондента, а також "проконтролювати" роботу інтерв'юєра щодо проведення опитування та запобігання "самозаповненню" анкети чи бланка інтерв'ю.

У демографічній частині ("паспортички") розміщуються питання стосовно об'єктивного стану респондента та його статусу (стать, вік, освіта, належність до певної релігійної конфесії, рівень заробітної плати, місце проживання, житлові умови тощо).

Функція "паспортички" в анкеті полягає в можливості отримати репрезентативні результати та здобути більш якісний аналіз результатів дослідження. Як правило, "паспортичка" розташовується в кінці анкети, це дозволяє створити атмосферу довіри та доброзичливості при проведенні опитування.

Після створення макету анкети потрібно обов'язково провести пілотажне дослідження з метою отримати оцінки якості анкети. Організовується випробувальне (попереднє) дослідження, в якому апробується програма та методика (окремо апробується інструментарій – анкети, експертні листи для проведення опитування, бланки-інтерв'ю для проведення інтерв'ю). У пілотажному дослідженні апробується анкета серед респондентів з різними соціально-демографічними характеристиками. Важливо, щоб у цю групу були включені люди різних вікових груп, різного рівня освіти та загальної культури.

Всі запитання, які виникають при даному опитуванні, фіксуються конкретно по кожному питанню, потім відповідно вносяться зміни в анкету для подальшого використання в основній частині дослідження.

Наведемо декілька помилок, які трапляються при створенні анкети:

1. Велике переваження анкети другорядними питаннями, тобто анкета досить об'ємна, питань дуже багато, виникає небезпека отримати неповну інформацію.
2. Інколи трапляються питання, які мають у своїй основі подвійний зміст або навіть протилежне значення.
3. Якщо в анкеті часто зустрічається позиція "не знаю", "не розумію", які зазначив респондент, можна зробити висновок про те, що питання анкети надто не визначені та нечітко сформульовані.
4. Інколи респонденти нотують в анкеті багато зауважень, додатків. У такому випадку автори анкети ввели мало або

62

30-х – початку 40-х років. У таких інтерв'ю заздалегідь задавалася загальна тематика бесіди і певне коло відкритих питань.

Першим узагальненням, присвяченим власне сфокусованому груповому інтерв'ю, стала праця Р.Мертон "Сфокусовані інтерв'ю" (1956 р.). Цю розробку було адаптовано Р.Лазарсфельдом та іншими авторами для маркетингових досліджень. Саме в цій галузі сфокусовані групові інтерв'ю знайшли свій подальший розвиток і широке застосування. Власне ж соціологи до цього методу до недавнього часу практично не зверталися.

Це багато в чому пояснюється тим, що в США до початку 1980-х років до якісних методів не ставилися як до самостійних способів збирання інформації. Перевага надавалася кількісним методам, які відзначалися більшою репрезентативністю. Що ж до сфокусованих групових інтерв'ю, то вони більше тяжіють до якісних методів. Вони також дозволяють одержати більш глибоку інформацію про думки, сподівання і досвід людей, ніж кількісні методи, натомість програють у репрезентативності отриманої інформації.

Метод сфокусованих групових інтерв'ю має спільні риси з деякими варіантами опитування, скажімо – з груповим інтерв'ю. Проте сфокусовані інтерв'ю є не просто чергуванням запитань і відповідей респондентів, це форма групової дискусії. Респонденти мають більше свободи у виборі форми презентації своїх думок та вражень щодо заданої теми.

Застосування сфокусованого групового інтерв'ю стимулює виникнення нових запитань. А предмет розмови може набувати несподіваних напрямів. Дискусія спроможна краще відобразити різноманітність думок, ніж масове опитування, оскільки тема сприймається динамічно завдяки впливові людей один на одного в процесі спілкування.

Однією з важливих умов для плідного використання сфокусованого групового інтерв'ю є комфортність ситуації перебігу процесу. Важливо, щоб кожний учасник фокус-групи не був обмежений часом для спілкування, відчував увагу до себе, зумів налаштуватися на тему, що цікавить дослідника, мав можливість відповісти під час проведення дискусії.

Другою особливістю методу є те, що дискусія має сфокусований характер. Це означає, що тема дискусії, логіка і форма запитань (кількість яких не має перевищувати десяти) визначаються заздалегідь і фіксуються в інструкції ведучого.

На жаль, відтинки запитань (обов'язково відкритих згідно з вимогами цієї методики) і підходи до відповідей не завжди можна

недостатню кількість альтернатив для надання відповіді на запитання анкети.

5. Якщо багато анкет залишається незаповненими, то це значить, що: а) погано викладені правила заповнення анкети; б) в анкеті не гарантована анонімність відповідей респондента; в) недостатньо зрозуміла мета дослідження; г) анкета розпочинається зі складних, "прямолінійних" питань або з "паспортички".

Способи отримання соціологічної інформації за допомогою анкетування бувають: поштові, пресові, роздаткові. Подекуди використовуються газети чи журнали, у яких друкуються анкети. Інколи анкети надсилаються за певними адресами респондентів. Але потрібно зазначити, що використання перших двох варіантів збирання інформації дуже ненадійне, тому найчастіше використовується роздаткове анкетування.

Роздаткове анкетування проводиться прямо на робочих місцях із роздаванням та збиранням, після заповнення їх, соціологом. Можливі варіанти видання анкет додому, але з поверненням у визначені терміни. Опитування на місці – найбільш надійний спосіб оперативного збору інформації, тому що після заповнення анкет їх можна переглянути та повернути для повного заповнення.

При використанні роздаткового опитування дослідник також має змогу задавати запитання, спостерігати процес заповнення та ставлення респондентів до опитування.

15. ІНТЕРВ'Ю

Методика проведення інтерв'ю має досить значні відмінності від організації анкетування. Взагалі в інтерв'ю можна здобути більш глибоку та достовірну інформацію, але процедура збору надто тривала та вимагає значних ресурсів – економічних, матеріальних, інтелектуальних тощо. Для проведення інтерв'ю залучають підготовлених фахівців, які повинні досить принципово та неухильно притримуватися тексту бланка-інтерв'ю, не порушуючи послідовність запитань та не допускаючи вільного тлумачення запитань і відповідей під час проведення інтерв'ю з респондентом.

Фокусоване групове інтерв'ю

Ідея фокусованих інтерв'ю виникла в середині ХХ століття в США. Їх передвісниками були так звані вільні інтерв'ю, які активно застосовувалися в американській соціології та психології наприкінці

63

передбачити, важливе, у цьому й проявляється майстерність ведучого, його вміння спрямувати дискусію в русло необхідної теми.

Збирання інформації відбувається у процесі спостереження за обговоренням запропонованих запитань, а також за елементами невербальної поведінки. У цьому методі фокусованого групового інтерв'ю близький до методу спостереження. Думки учасників наразі сприймаються не самі по собі, а у вербальному й невербальному контексті дискусії, адже учасники в ході дискусії можуть не тільки змінювати власну думку, але й коригувати думки один одного.

Третьою особливістю сфокусованого групового інтерв'ю є те, що групова інтеракція, яка виникає в ході дискусії, дозволяє дослідникові одержати інформацію не просто про те, що думають з приводу тієї чи іншої проблеми, а й про те, чому вони так думають. У процесі дискусії ведучий пропонує підкріпити висловлювання фактами, зважаючи на особистий досвід. Завдяки цьому висловлювання набувають більш-менш обґрунтованого характеру і це дозволяє дослідникові робити висновки щодо мотивації суджень та дій респондентів. Така особливість фокусованого групового інтерв'ю дозволяє впроваджувати його серед прихильників маркетингових досліджень, оскільки виробникам важливо знати не тільки "що купується", але й "чому купується товар" та "хто його купує" – тобто визначається мотивація дій та вчинків респондентів.

Четверта особливість. Виникнення інтеракції в процесі фокусованого групового інтерв'ю дозволяє також з'ясувати більш глибокі підвалини психіки учасників – досвід співпереживання та групового сподівання. Одержати такий результат шляхом масового (поштового, телефонного, роздаткового та ін.) опитування майже неможливо.

П'ята особливість. Як правило, мета фокусованого групового інтерв'ю – не досягнення групового консенсусу, а з'ясування напрямків думок кожного із учасників. Тому такий метод відрізняється від експертних опитувань. Адже у сфокусованому груповому інтерв'ю заохочується висловлювання різних кутів зору будь-якого характеру – як позитивного, так і негативного. Потрібно зазначити, що опитування проводиться не серед експертів, а серед пересічних респондентів. Зазвичай з однієї теми проводять три-чотири фокус-групи. Практика свідчить, що учасники кожної із груп виявляють не зовсім подібне бачення проблеми, яка аналізується. При порівнянні результатів у всіх фокус-групах з'являється можливість говорити про більш або менш типові підходи і зробити, з певними застереженнями, висновки щодо їх поширення в інших ситуаціях тощо.

65

16. Метод експертних оцінок	66
17. Методологія соціальної експертизи	66
18. Методика дельфі	70
19. Методика вибіркового дослідження	71
20. Вимірювання соціальних характеристик	81
Проста номінальна шкала	81
Порядкова шкала	83
Метрична шкала	85
Шкала назв	88
Шкала порядку	89
21. Система показників	90
22. Статистична обробка результатів моніторингу	94
23. Освіта та політика: теоретичні та методичні проблеми	97
Додатки 1-20	101
Список рекомендованих джерел	172
Післямова	174

ЗМІСТ

1. Теоретико-методологічні проблеми діагностики якості університетської освіти	3
1.1. Виклики сьогодення	3
2. Характерні риси та тенденції життєдіяльності студентської молоді	8
3. Бар'єри у формуванні соціальних орієнтирів та установок студентської молоді	12
4. Методичні засади аналізу змісту документів	20
4.1. Аналіз документів: методологія, методика, технологія	20
4.2. Структура традиційного аналізу документа	23
4.3. Контент-аналіз документів	24
4.4. Варіативні методики контент-аналізу	28
5. Основні засади соціолінгвістичного аналізу документів	31
6. Контент-аналіз джерел масової інформації: моніторинг преси	33
7. Методика реалізації процедури експертизи	36
8. Практика та перспективи моніторингу якості університетської освіти	40
9. Вимірювання соціальної інформації	46
10. Експеримент	48
11. Показники оцінювання якості роботи викладача	49
12. Спостереження в процесі моніторингу	56
13. Опитування як метод моніторингу	58
14. Структура анкети	59
15. Інтерв'ю	63

Навчально-методичне видання

Вербець В. В.

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Навчально-методичний посібник

Комп'ютерний макет і верстка
Парфенюк В.

Підписано до друку 28.05.2015 р.
Формат 60х84 1/16. Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman Сут
Умовн. друк. арк. 7,7
Тираж 100 прим. Зам № 494/2